

UOT 159.9.

Simuzər Alim qızı Hacıyeva
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorant
Gəncə Dövlət Universiteti

21

AİLƏ HƏYATININ ÇƏTİNLİKLƏRİ: MƏNƏVİ VƏ PSIXOLOJİ TƏRƏFLƏR

Симузер Алим гызы Гаджиева
докторант по программе доктора философии
Гянджинский Государственный Университет

ТРУДНОСТИ СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ: ПРАВСТВЕННЫЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Simuzar Alim Hacıyeva
doctorial student in the program of a Ph.D
Ganja State University

DIFFICULTY OF FAMILY LIFE: MORAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Xülasə. Hazırda ailə davranış normalarını formalaşdırmağın səmərəli alətidir. Odur ki, şagirdlərdə ailə haqqında zəruri təsəvvür yaradılmalıdır. Həm də nəinki biliklərin səviyyəsi artırılmalı, eyni zamanda, onlarda ailə dəyərlərinə müsbət təsəvvür oymatmalı, həm də gənc ailənin problemlərini həll etmək bacarığı açılmalıdır. Bütün bunlar ailə çətinliklərinin aradan qaldırılmasına kömək edir.

Açar sözlər: ailə, ailə həyatı, ailə çətinlikləri, mənəvi tərəflər, psixoloji tərəflər

Резюме. В настоящее время семья призвана стать эффективным инструментом формирования норм поведения. Поэтому необходимо формировать у школьников должное представление о семье, не только повышать уровень знаний, но и воспитывать позитивное отношение к семейным ценностям, готовность решать проблемы молодой семьи. Всё это может оказать большую помощь в устранении семейных трудностей.

Ключевые слова: семья, семейная жизнь, семейные трудности, нравственные аспекты, психологические аспекты

Summary. Currently, the family is intended to be an effective tool for the formation of new values and norms of behavior. Therefore, it is necessary to form a proper idea of the family for schoolchildren, not only to raise the level of knowledge, but also to foster a positive attitude towards family values, a willingness to solve the problems of a young family. All of these help eliminate family hardships

Key words: family, family life, family difficulties, moral aspect, psychological aspect

Ailə insanın xoşbəxtlik, rahatlıq, dinclik tapdığı məkandır. *Ailə* dedikdə, sosioloji nöqteyi-nəzərdən evlənmək və ya qohumluq xətti ilə bağlı olan bir həyat ittifaqı başa düşülməlidir. "Ailə" sözü Qərbdə əsas etibarilə ata-ana və uşaqlar anlayışını özündə birləşdirirsə, Şərqdə daha çox eyni evdə yaşayan və ya eyni nəsiləndən olan insanların birliyinə deyirlər.

Ailə insanların qarşılıqlı əlaqə, fəaliyyət və münasibətlərinin çox qədim təsisatı və unikal hadisədir. Ailənin unikallığını bunda görmək mümkündür ki, bir neçə şəxs uzun vaxt ərzində sıx şəkildə qarşılıqlı əlaqə və fəaliyyətdə olur.

"*Ailə*" deyəndə, aralarında qohumluq münasibətləri bərqərar olan insanların birliyi anlaşılır. O, dövlətin fundamental vahidi hesab edilir.

Cəmiyyətdə ailələr nə qədər möhkəm olarsa, dövlətin quruluşu bir o qədər möhkəm olar. Ailədə ər-avadın qarşılıqlı münasibətləri, valideyn-övlad münasibətləri bərabər halda olduğu təqdirdə, cəmiyyətin dayaqları da zəif olur.

Nasirəddin Tusi ailəyə böyük dəyər verir, ailə qanunlarına ciddi yanaşır. Böyük müfəkkir ailəni bütöv bədənə, ailə üzvlərini də bədən üzvlərinə oxşadır, ailə dolandırmaq sənətini sağlamlıqdan saxlamaq istəyində bulunan hakimlik sənəti ilə müqayisə edirdi. Tusiyə görə, həkim insan bədən və onun üzvləri arasında münasibətin sağlamlığına fikir verirdi kimi, ailə başçısının önəmli vəzifəsi də ailə üzvləri arasındakı münasibətlərə diqqət yetirməkdən ibarət olmalıdır.

Sual olunur: Nə üçün ən yaxın insanlar - ər və arvad, valideynlər və uşaqlar, ər-avadlar və onların ata-anaları arasında itxidləflər, mübahisələr, qalmaqaillər, dava-dalaşlar, təhqirlər baş verir? Bu kimi hallar, xüsusən onlar bir mənəlikdə, bir həyatda yaşadıda daha ağırlı olur. Nə üçün bizi əziz olan insanlar bizi görə əziyyət çəkirlər, xızd və üçün onlar öz hərəkətləri, tutduqları mövqeləri ilə bizi incidirlər?

Tədqiqatlar zamanı bu suallara cavab tapmağa çalışırdı. Malum oldu ki, hər bir insanın daxilində qorxu və günah hissələri mövcuddur. Sadəcə ailə həyatında qorxunun nə, günahın nə olduğunu aydın başa düşmək, xeyirxahlığa yol açmaq lazımdır. Qəzəb, təsirlənmək, özünüsevməlik, iddialı olmaq, doğru olub-olmadığını baxmayaraq öz mövqeyində dayanmaq, tənbeqlik, müəssir olmaq, deyinənlik, ciddi səbəb olmadan əhvalın pozulması və s. ailə münasibətlərinin yaxşı və pis olmasına təsir göstərir.

Evdə olmayanla (yəni işdə, qonaq gəndədə, yoldaşlar, dostlar kompaniyasında, toyda, ad günlərində, ziyafətlərdə, ictimai yerlərdə və s.) ehtiras, coşğunluq, özündənçixmələr açıq-aydın təzahür edir. Bəzi insanlar özünü evdə, ailədə bir cür, cəmiyyətdə, məclisdə, ictimai yerlərdə başqa cür aparır. Burada qaribə heç nə yoxdur. Evdə özünü həyat yoldaşına göstərir, hökmlü olduğunu bildirir. İşdə, başqa yerlərdə belə hərəkətləri nümayiş etdirməyi onun bərasində pis fikir formalaşdırır, onun nüfuz və hörmətinə aşağı sala bilər, bunu isə o istəmir. Ailədə vəziyyət başqadır. Ona dözürlər, ailədə sakitliyin naminə dözməyə məcburdurlar. Əks təqdirdə hər şey

bir-birinə qarışar, ailənin mənavi və psixoloji iqlimi pisləşər.

Deməli, işdəki, məhəllədəki və s. yerlərdəki yaxın olmayan adamlara münasibətə aralar dəymisi yaxınlarla müqayisədə daha dözümlüdür. Eva gələndə isə, ərin (arvadın) hələ də unuda, razılığa, etiraf edə bilməyi məsələ, umu-küsi həyat yoldaşını görün kimi alovlanır. Daxilindəki narazılıq, razı qalmamaq gec-təz çıxır. Evdə, çöldə, küçədə, işdə bürüzə verilməyənlər, başqa sözlə, tormozlaşma, evdə artıq işə düşür. Əyləci işə salmaq mümkün olur.

İnsan (ər, yaxud arvad) öz iddiaları, hikkələri ilə mübarizədə mənavi-ruhi iş aparmırsa, əxlaqının saflaşdırılması, mənaviyatının təkmilləşdirilməsi qayğısına qalmırsa, öz ruhunu təbiiyyə etmirsə, xeyirxah əmələ doğru getmirsə, itxidlərə uyaraq özünü günahə batdıgını anlayaraq tolerantlıq nümayiş etdirmirsə, əzizlərinə, doğmalarına (həyat yoldaşına, övladlarına) əzab verməmiş olur.

İnsan ailədən konarda təbiiyali, nəzakətli, marifətli, xeyirxah, səmimi, mehriban ola bilər, daha doğrusu, görünə bilər, ailədə isə, artıq onun əsil siması açılır. O, özünü əslində kim olduğunu, hissələrini gizlədə bilmir. Ailə çətinlikləri belə yaranır.

A.S. Makarenkonun belə fikri var: "Köhnə məntiq belə idi - mən xoşbəxt adam olmaq istəyirdim, özgələri ilə mənim işim yoxdur. Yeni məntiq belədir - mən xoşbəxt adam olmaq istəyirəm, lakin ən doğru yol budur: mən elə hərəkət etməliyəm ki, başqaları da xoşbəxt olsun. O zaman mən də xoşbəxt olaram" (1, s. 58).

Ona görə də böyük pedaqoq erkən yaşlarda uşaqlara ailə dərsləri keçməyin tərfəfini idi. Göstərir ki, "Biz öz uşaqlarımızı elə tərbiyə etməliyik ki, onlar sevgiyə ciddi və dərin bir hiss kimi baxsınlar, böyüyən vaxt öz zövqlərini, öz məhəbbətlərini və sadaqətlərini ailə qurmaqda həyata keçirsinlər" (1, s. 428).

Ailə çətinlikləri bir sıra səbəblərdən irəli gəlir. Onları müəyyənləşdirməyə çalışsaq: düşülməmiş nikah itifaqının bağlanması ("Göz gördü, könül sevdi". Bu hələ azdır), mənafe güdrək evlənmək, ərə getmək (oğlanın, yaxud qızın ailəsi imkanlıdır, bu firsəti əldən buraxmaq olmaz), xasiyyətlərin tutmaması, ayrıca mənzilərin olmaması, tərəflər arasında gələcəyə getmə bacarığının olmaması, oğlanın (qızın) valideyn-

lərinin gənc ailənin daxilə işlərinə qarışması, qışqançlıq, düzgün olmayan gəlin-qayınana münasibətləri, ailənin imkanlarının nəzərə alınmadan israfçılığa yol verilməsi, maddi çətinlik, sadaqət andını pozma, sərxoşluq, ərin narkotik maddələrə uyması və s. və i.ə.

Ailə çətinliklərini oya açan səbəblərdən biri, qeyd etdiyimiz kimi, ərin ailədən soyunması, başqa qadınla görüşməsidir. Təbii ki, bu, ailəli kişi üçün yolverilməzdir. O, hər şeydən əvvəl, uşaqları nəzərə almaldır. Onların təlim-tərbiyasına laqeyd yanaşma biləcə. A.S. Makarenko ailəyə etinasız yanaşan kişilərə uzununu tutaraq deyirdi: "Hərğah sizin iki uşağınız varsa və siz öz arvadınızı artıq sevməyib başqasını sevirsinizsə, yeni hissiniizi söndürün. Ağdır, çətindir, lakin siz bu hissi söndürməyə orclununuz. Əz ailənizdə ata olaraq qalın. Siz bunu etməyəcəksiniz, çünki sizin uşağınızın simasında gələcək vətəndaş böyüyür və siz öz sevgi sadaqətini buna müəyyən dərəcədə qurban verməlisiniz" (1, s. 309).

Ailənin çətinliklərini yaranan səbəblərdən biri də ər-avadlardan birinin ailə qayğılarını çəkmək istəməməsi, özü üçün yaşamaq istəyidir. Belə bir mövqə, təbii ki, ailə hayatını çətinləşdirəcəkdir. K.D. Uşinskiyin bu məsələyə münasibəti vardır. Tanış olaq: "Əgər ər yaşamaq üçün maddi vəsait əldə etmək məqsədilə işləyir, arvad isə onun əməyində iştirak etməyərək, ancaq ərinin hesabına yaşayarsa, bu zaman da ailə xoşbəxtliyi mümkün deyildir. Çiçəklər bəzənmiş yatağında daimi istirahət edən qadın fransız roman yazanlarının poçğun xavayallı ilə yaradılmış ən mənasız məxluqlardır" (2, s. 64).

Həmin sözlərdə dərin həqiqət vardır. Ailəni nə tək ər, nə də tək arvad kiçik dövlət halına gətirə bilər. Onların ikisinin də təkidli sayı tələb olunur. Ona görə də böyük rus pedaqoq gəncləri, o cümlədən qızların ailə həyatına hazırlanmalarını vacib hesab edirdi. Oğlanlar və qızlar vaxtında ailə həyatına mənavi, psixoloji, pedaqoji, tibbi, iqtisadi, sanitari-gigiyenik, hüquqi baxımdan hazırlandıqda gələcəkdə qurulan ailələrdə çətinliklər baş qaldırır. Diqqət yetirək. K.D. Uşinski yazırdı: "Öz qızları üçün işsiz həyat düzəltməyə çalışın analar azını tapırlar? Məgər öz istəkləri qızları üçün işsiz həyat almaq məqsədilə, onların gəncliyini, gözəlliyini, təşəbbüsünü, hər bir sevgiyə layiq olmayan adama satmağa hazır olan adamlar azdırmı?" (2, s. 65).

Bu müdrik fikirləri valideynlər yadlarına saxlamalı, qızlarının tərbiyasında nəzərə almaldırlar.

Ailə çətinlikləri bir sıra hallarda qayınanağın münasibətlərinin aşağı səviyyəyə qurulmasından irəli gəlir. Prof. A.N. Abbasov universitetlərin magistratura səviyyəsi üçün yazdığı "Milli əxlaq və ailə etikasını" dərsliyində göstərir ki, qayınanalar sevgi gənclərində müşahidə etdikləri aşığıdakı halları xoşlamırlar: diqqətsizlik, hörmətsizlik, saymazlıq, tənbeqlik, boşboğazlıq, böyüyün sözünü yerə salmaq, moda, daşqazı horis olmaq, ərin iş və istirahət qayğılarına biganə olmaq, evdarlıq dairəyə vordışlərə yiyələnməmək, xudpasandlıq, ailədə məmənlik iddiasında olmaq, gəlinin yüngüllükdən istifadəsi, gəlinə müşahibini dinləmək bacarığının və onu başa düşmək arzusunun olmaması və s. və i.ə." (3, s. 281-282).

Professor, eyni zamanda, gənclərin də fikirlərinə müraicət etmiş, onların sözləri ilə qayınanalar özünü bürüzə vermən aşığıdakı halların dözülməz olduğunu göstərmişdir:

- "1. Qayınanalar özləri öz qızları kimi deyil, məhz "yad qızı" kimi qəbul edirlər.
2. Həddindən artıq tələbkarlıq göstərlər, bəzən bu tələbkarlığın arxasında əslində gəlinə qarşı olan kin-küdürt, acıq, nənənin əvazini, açığıni çıxmaq və s. gizlənir.
3. Qayınanalar deyinənliyə adət-kərdədir. Hər şeyi söz edirlər.
4. Gəlinləri həddindən artıq ucuz tutur, onlarla heç cür hesablaşmırlar.
5. Köhnəpələkləri. Keçmiş qalığılarını mühafizə edirlər, modanın, yeniliyin düşmənidirlər.
6. Gəlinlərin hər vəchə öz iradələrinə təbə etməyə çalışırlar.
7. Müəyyən məsələnin həllində gəlinləri ilə məsləhətləşməmiş, onların rəyini öyrənməyi lazım bilmirlər.
8. Qayınanalar yerli-yersiz ailənin daxilə işinə qarışır, oğlu ilə gəlini arasında soyuqluq yaradırlar.
9. Gəlinləri başa düşmək, onun həyatda təcrübəsizliyini nəzərə almaq istəmərlər.
10. Gəlini ilə oğlu mehriban və səmimi olanda sanki bu, qayınanada qışqançlıq hissi oyadır. O, oğlunun daha çox onun səvməsini istəyir.
11. Qayınana qohumların, qonşuların yanında gəlinin ardınca danışır.

12. Qaymına baldıza imkan verir ki, gəlinlə kobud rəftar etsin" və s. və i.a. (3, s. 283).

Ailə çətinlikləri dözülməz həddə çatdıqda boşanma labüd olur. Tərəflərdən biri bu məsələni məhkəmə qarşısında qaldırır. Prof. A.N. Abbasov boşanmaların nəticələrini şərti olaraq üç qrupa bölür:

"1. Boşananların - ər-arvadın özləri üçün nəticələr.

2. Boşanmanın uşaqlar üçün nəticələri.

3. Boşanmanın cəmiyyət üçün nəticələri" (3, s. 286-287)

Odur ki, böyüyən nəsilə, gənclərə məhəbbətə, nikaha və ailəyə ciddi münasibət formalaşdırılmalıdır. Belə olduqda nikah uğurlu, ailə möhkəm olur.

Problemin aktuallığı. Ailə həyatının çətinliklərinin xüsusi tədqiqatın obyektı olmadığından məqalə aktuallığı ilə seçilir.

Problemin yeniliyi. Ailə həyatının çətinliklərini yaradan mənəvi və psixoloji tərəflər aydınlaşdırılır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar, doktorant və dissertantlar üçün əhəmiyyətli ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Makarenko A.S. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. Bakı: "Azərbaycan məktəbi" jurnalının nəşri, 1950.

2. Uşinski K.D. Seçilmiş pedaqoji əsərləri. Bakı: Azərneşr, 1953.

3. Abbasov A.N. Milli əxlaq və ailə etikası: Universitetlərin magistratura səviyyəsi üçün dərslik. Bakı: Mütərcim, 2015.

E-mail: simuzer.haciyeva.93@mail.ru

Rəyçilər: *psixol.ü.elm.dok.* E.B. Bəylərov,
ped.ü.fəls.dok. İ.B. Əmirəliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 06.12.2018.